

УДК:635.64:621.796(477.72)

ВПЛИВ ТРИВАЛОСТІ ЗБЕРІГАННЯ ПЛОДІВ ПОСІВНОГО ТОМАТА НА ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

*Степанова І.М. – к.с.-г.н.,
Інститут зрошуваного землеробства НААНУ*

Постановка проблеми. Важливим заходом ефективного вирощування найбільш поширеної у південному регіоні України овочевої культури - томата є не тільки отримання високих врожаїв, а й збереження якості плодів за умов їх тривалого зберігання. Строки використання плодів повної стиглості, вирощених у відкритому ґрунті, становлять лише 2-3 місяці, в той час як вони є цінним продуктом харчування, сировиною для переробної промисловості, мають дієтичні та лікувальні властивості. В плодах міститься до 6% сухих речовин, які складаються із розчинних цукрів, органічних кислот, целюлози, пектинових речовин, сирого протеїну, мінеральних речовин та ін. Важливим є наявність в них аскорбінової кислоти (вітаміну «С»), що визначає біологічну цінність культури [1,2].

Відомо також, що значний вплив на ці показники мають добрива. Тому їх використання і продовження періоду реалізації томата за рахунок збереження якості плодів при тривалому зберіганні в нерегульованих умовах півдня України дозволяє збільшити період забезпечення населення цінними свіжими плодами, а консервну промисловість високоякісною сировиною, істотно підвищити конкурентоспроможність продукції і отримувати підвищений дохід.

Стан вивчення проблеми. Відомо, що основною умовою зберігання свіжих плодів томата є створення оптимального вологого і температурного режимів та газового складу повітря, що досягається у спеціалізованих сховищах. Проте на півдні України, де сконцентровано вирощування посівного томата і розвинута переробна промисловість, реалізація врожаю проводиться за його зберігання в природних нерегульованих умовах. При цьому спостерігається зниження біологічно цінних компонентів у плодах, погіршення їх стійкості до пагубної дії мікроорганізмів (грибів, бактерій), знижується товарність [3].

Особливо впливають на накопичення біологічно цінних речовин добрива, екологічні і кліматичні умови [4,5,6,7]. Визначено також, що лежкість плодів залежить від сортових особливостей, терміну зберігання, стиглості та інших факторів. При цьому селекціонери вказують на можливість створення високоврожайних гібридів томата з тривалим строком зберігання плодів для відкритого ґрунту [8]. Тому визначення заходів, які позитивно впливають на якість зрілих плодів томата за тривалого зберігання врожаю у природних нерегульованих умовах півдня України є актуальним.

Завдання і методика досліджень. Завданням досліджень було встановити вплив різних систем удобрення - мінеральної ($N_{120}P_{60}K_{60}$), органічної (гній, 20 т/га), органо-мінеральної (гній, 20 т/га + $N_{120}P_{60}K_{60}$), відновлювальної екстенсивної (солома 5 т/га), відновлювальної інтенсивної (солома 5 т/га +

$N_{160}P_{60}K_{60}$), сидеральної екстенсивної (сидерати 25 т/га) і сидеральної інтенсивної (сидерати 25 т/га+ $N_{120}P_{60}K_{60}$) на зміни вмісту сухих речовин та аскорбінової кислоти (вітаміну «С») у зрілих плодах посівного томата сорту Новичок за різних строків зберігання врожаю у природних нерегульованих умовах півдня України.

Досліди проводили у 2000 і 2002 роках при беззмінному (з 1996 року) посіві томата сорту Новичок в умовах зрошення на темно-каштановому слабосолонцюватому ґрунті дослідного поля інституту землеробства південного регіону України (з 2011 року інститут зрошуваного землеробства НААНУ). В орному шарі містилося гумусу 2,2%, рухомого фосфору (за Мачигінім) – 8,6 мг і обмінного калію – 42,0 мг/100 г абсолютно сухого ґрунту.

Агротехніка в досліді загальноприйнята для безроздільного томата при вирощуванні в умовах півдня України. Згідно схеми досліді під зяблеву оранку вносили солому, зелене добриво, гній і повне мінеральне добриво за рекомендованими нормами. Подрібнену солому і зелене добриво (горох + овес на зелену масу) завозили з інших полів. При внесенні соломи у відповідності з рекомендаціями додавали азотні добрива з розрахунку 8кг діючої речовини на 1т соломи. Із мінеральних добрив використовували аміачну селітру, гранульований суперфосфат і калійну сіль, які вносили в розкид. Поливи проводили дощувальною машиною ДДА-100 МА водою з Ігулецької зрошувальної системи.

Погодні умови 2000 року були сприятливі для вирощування томата. За квітень-серпень випало опадів 136% норми. Середня температура повітря за квітень-жовтень становила 18,1⁰С при нормі 17,3⁰С. У 2002 році спостерігалась спекотна та суха погода. Максимальна температура повітря у липні досягала 40,5⁰С. Опадів за квітень-серпень випало 60,8% норми.

Повторність досліді шестиразова. Площа облікової ділянки 5м². При виконанні біохімічних аналізів використовували загальноприйняті методики, в тому числі вміст сухої речовини в плодах – висушуванням наважки, аскорбінової кислоти (вітаміну «С») – за Мурі.

Результати досліджень. Дослідження показали, що використання добрив на темно-каштановому ґрунті півдня України за умов вирощування посівного томата сорту Новичок при зрошенні покращує накопичення біологічно цінних речовин у зрілих плодах на період збирання врожаю. Внесення під зяблеву оранку гною, соломи, сидератів і мінеральних добрив збільшувало в них рівень сухих речовин на 0,28-1,65% порівняно з варіантом без добрив (табл. 1). Найбільше підвищення забезпечувало використання сидеральних систем удобрення, в тому числі інтенсивної – на 1,65% (33,5 відносних відсотків) і екстенсивної – на 1,23% (24,9 відносних відсотків) порівняно з неудобреним варіантом.

Зберігання врожаю протягом 10 днів у природних нерегульованих умовах після його збирання знижувало вміст сухих речовин у плодах на 0,45-0,91% (8,2-16,5 відносних відсотків) і 20 днів – на 0,62-1,27% (11,3-19,3 відносних відсотків). Підвищена інтенсивність зниження спостерігалась в перші 10 днів – 8,2-16,5 відносних відсотків і значно менша за послідууючий десятиденний період – 0,2-5,5 відносних відсотків залежно від використання систем удобрення. Найменше їх зниження виявлено при вирощуванні томата за мінеральної системи удобрення. Найбільше зниження сухих речовин у плодах відбува-

лося за сидеральної інтенсивної та відновлювальної екстенсивної систем. Проте, як через 10, так і 20 днів зберігання найбільший вміст сухих речовин у плодах спостерігався за використання сидеральних систем удобрення і найменший на неудобреному варіанті.

Таблиця 1 - Вміст сухих речовин у плодах томата сорту Новичок залежно від добрив і тривалості зберігання врожаю, середнє за 2000 і 2002 рр.

Системи удобрення	Сухих речовин, %						
	у день збирання врожаю	Т-критерій Ст'юдента		після зберігання плодів			
		T ₀₅	T _Ф	10 днів	зниження, відносних відсотків	20 днів	зниження, відносних відсотків
-	4,93	2,57	-	4,38	11,1	4,24	14,0
Мінеральна (N ₁₂₀ P ₆₀ K ₆₀)	5,48	2,57	2,84	5,03	8,2	4,86	11,3
Органічна (гній, 20 т/га)	5,59	2,57	4,55	4,88	12,7	4,69	16,1
Органо-мінеральна (гній, 20 т/га + N ₁₂₀ P ₆₀ K ₆₀)	5,96	2,57	19,32	5,31	10,9	5,07	14,9
Відновлювальна екстенсивна (солома 5т/га+N ₄₀)	5,21	2,57	1,21	4,35	16,5	4,36	16,3
Відновлювальна інтенсивна (солома 5 т/га + N ₁₆₀ P ₆₀ K ₆₀)	5,77	2,57	11,57	5,11	11,4	4,97	13,9
Сидеральна екстенсивна (сидерати 25 т/га)	6,16	2,57	5,53	5,52	10,4	5,23	15,1
Сидеральна інтенсивна (сидерати 25 т/га + N ₁₂₀ P ₆₀ K ₆₀)	6,58	2,57	5,67	5,67	13,8	5,31	19,3

Використання органічних і мінеральних добрив підвищувало і вміст аскорбінової кислоти (вітаміну «С») у зрілих плодах томата на день збирання врожаю. Підвищення становило 0,63-3,42 мг/100 г. (5,3-28,5%) порівняно з неудобреним варіантом (табл.2).

Найбільше її накопичення відбувалось за використання сидеральної інтенсивної, сидеральної екстенсивної та органо-мінеральної систем удобрення. Підвищення досягало, відповідно, 28,5; 21,9 і 18,1% порівняно з неудобреним варіантом. Найменший вплив на рівень накопичення цієї кислоти в плодах відмічено за відновлювальної екстенсивної системи удобрення.

Зберігання врожаю в природних нерегульованих умовах протягом 10 днів знижувало вміст аскорбінової кислоти в плодах на 0,62-1,45 мг/100 г. (4,2-10,4%) і 20 днів – на 0,95-2,11 мг/100 г. (7,5-15,1%). Найменша інтенсивність зниження їх вмісту при зберіганні виявлена за використання сидеральних та відновлювальної екстенсивної систем удобрення.

Таблиця 2 - Вміст аскорбінової кислоти (вітаміну “С”) в плодах томата сорту Новичок залежно від добрив і тривалості зберігання врожаю, середнє за 2000 і 2002 рр.

Системи удобрення	Вітаміну “С”, мг/100 г.						
	у день збирання врожаю	Т-критерій Ст'юдента		після зберігання плодів			
		T ₀₅	T _ф	10 днів	% зниження	20 днів	% зниження
-	11,98	2,57	-	10,81	9,8	10,47	12,6
Мінеральна (N ₁₂₀ P ₆₀ K ₆₀)	13,44	2,57	3,25	12,25	8,8	11,88	11,6
Органічна (гній, 20 т/га)	13,42	2,57	3,41	12,32	8,2	11,81	12,0
Органо-мінеральна (гній, 20 т/га + N ₁₂₀ P ₆₀ K ₆₀)	14,15	2,57	10,35	13,20	6,7	12,84	9,2
Відновлювальна екстенсивна (солома 5 т/га+N ₄₀)	12,61	2,57	1,30	11,96	5,1	11,66	7,5
Відновлювальна інтенсивна (солома 5 т/га + N ₁₆₀ P ₆₀ K ₆₀)	13,92	2,57	2,57	12,47	10,4	11,81	15,1
Сидеральна екстенсивна (сидерати 25 т/га)	14,60	2,57	9,22	13,98	4,2	13,28	9,0
Сидеральна інтенсивна (сидерати 25 т/га + N ₁₂₀ P ₆₀ K ₆₀)	15,40	2,57	4,44	14,60	5,2	14,23	7,6

Найбільшу кількість аскорбінової кислоти в плодах, як після 10, так і 20 днів їх зберігання забезпечували сидеральні системи удобрення.

Висновки. Використання мінеральної (N₁₂₀P₆₀K₆₀), органічної (гній, 20 т/га), органо-мінеральної (гній, 20 т/га + N₁₂₀P₆₀K₆₀), відновлювальної екстенсивної (солома 5 т/га + N₄₀), відновлювальної інтенсивної (солома 5 т/га + N₁₆₀P₆₀K₆₀), сидеральної екстенсивної (сидерати 25 т/га) і сидеральної інтенсивної (сидерати 25 т/га + N₁₂₀P₆₀K₆₀) систем удобрення на темно-каштановому ґрунті в умовах зрошення півдня України підвищує накопичення сухих речовин і аскорбінової кислоти (вітаміну “С”) у зрілих плодах посівного томата сорту Новичок.

Зберігання зрілих плодів цього сорту в природних нерегульованих умовах впродовж 10 і 20 днів після збирання врожаю знижує в них вміст сухих речовин, відповідно, на 8,2-16,5 та 11,3-19,3 відсотків і аскорбінової кислоти (вітаміну “С”) – на 4,2-10,4 та 7,5-15,1% залежно від використання добрив.

Найменша інтенсивність зниження сухих речовин у зрілих плодах при їх зберіганні відбувається за умов використання мінеральної, а аскорбінової кислоти (вітаміну “С”) – сидеральних та відновлювальної екстенсивної систем удобрення.

Найбільший вміст сухих речовин і аскорбінової кислоти (вітаміну “С”) у зрілих плодах томата сорту Новичок, як на період збирання врожаю, так і після 10- та 20-денного їх зберігання в природних нерегульованих умовах півдня України забезпечує використання сидеральних систем удобрення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Жученко А.А. Генетика томатов. – Кишинев, Штиинца, 1973, - 631 с.
2. Брежнев Д.Д., Кононков П.Ф. Роль овощей в питании // Овощеводство в субтропиках и тропиках. – Москва: Колос, 1977. – С. 5 -13.
3. Поліпшення якості овочів і картоплі / За ред. С.Ф.Поліщука. – Київ: Урожай, 1990. – 301 с.
4. Иванов Е.И., Зубанова Л.С., Печерова А.А. Влияние отдельных технологических приемов на качество овоще-бахчевой продукции // II Международный симпозиум по качеству овощей. Тезисы докладов и совещаний. – Тирасполь, 1981. – С.11-13.
5. Панков В.В. Оптимизация условий минерального питания растений как фактор повышения качества овощей // II Международный симпозиум по качеству овощей. Тезисы докладов и совещаний. – Тирасполь, 1981. – С.22-23.
6. Тоул В. Влияние удобрений на биологическую ценность овощей // II Международный симпозиум по качеству овощей. Тезисы докладов и совещаний. – Тирасполь, 1981. – С.24-25.
7. Примак А.П. Влияние условий выращивания на качество овощей // II Международный симпозиум по качеству овощей. Тезисы докладов и совещаний. – Тирасполь, 1981. – С. 26-27.
8. Церану Л.А. Влияние гомо- и гетерозиготного состояния мутантных генов на количественные признаки томатов: Автореферат дис. доктора биол. наук. – Кишинэу, 2007. – 43 с.

УДК: 631.5:633.35(477.4-292.485)

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЙ
ВИРОЩУВАННЯ ГОРОХУ ПОСІВНОГО В УМОВАХ
ЛІСОСТЕПУ ПРАВОБЕРЕЖНОГО**

Телекало Н. В. – асистент, Вінницький НАУ

Постановка проблеми. У сучасних умовах аграрного виробництва існує маса різних технологій вирощування сільськогосподарських культур, в тому числі гороху посівного, що потребує переосмислення напряму оптимізації умов енерго- та ресурсозбереження. Перевитрати енергії на одиницю валового продукту традиційних технологій, які застосовуються в Україні у десятки разів більші, ніж у розвинених країнах Європи та Америки [1]. Оцінюючи конкурентоспроможність технологій перевага надається гнучким до зміни впливу зовнішніх чинників через скорочення або поєднання операцій. Лише такі технології зможуть забезпечити високий урожай з кращою якістю, задовольнити вимоги споживачів заощадженням ресурсів та енергії.

Стан вивчення проблеми. Науковими установами проведена оцінка технологій вирощування на конкурентоспроможність багатьох культур, зокрема сої, гороху, вики ярої, конюшини лугової, люцерни посівної та інших. Це
